

ЎЗБЕКИСТОН RESPUBLIKASI
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМИ ВАЗИРЛИГИ

Рўйхатга олинди:

№ БД-5410500-4.01

2016 йил "8" 08

Олий ва ўрта махсус таълим
вазирлиги

2016 йил "25" 08

ПАХТА ВА КАНОП ЭКИНЛАРИ МАХСУЛОТЛАРИНИ
ТАЙЁРЛАШ, САҚЛАШ ВА ДАСТЛАБКИ ИШЛАШ ТЕХНОЛОГИЯСИ
ФАН ДАСТУРИ

Билим соҳаси:

100000 – Гуманитар соҳа
400000 – Қишлоқ ва суя ҳўжалиги

Таълим соҳаси:

110000 – Педагогика
410000 – Қишлоқ, ўрмон ва балик
ҳўжалиги

Таълим йўналиши:

5111000 – Касб таълими (5410500 –
Қишлоқ ҳўжалик махсулотларини
сақлаш ва дастлабки ишлаш
технологияси)
5410500 – Қишлоқ ҳўжалик
махсулотларини сақлаш ва дастлабки
ишлаш технологияси

ТОШКЕНТ – 2016

Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлигининг 2014 йил "25" 08 даги "25"-сонли буйруғининг 2 -илоvasи билан фан дастури рўйхати тасдиқланган.

Фан дастури Олий ва ўрта махсус, касб-хунар таълими йўналишлари бўйича Ўқув-услубий бирлашмалар фойдаланиши Мувофиқлаштирувчи Кенгашининг 2016 йил "8" 08 даги 3 -сонли бажёномаси билан маъхуулланган.

Фан дастури Тошкент давлат аграр университетида ишлаб чиқилди.

Тутуувчилар:

- Шарипов С.Я - Кишлоқ хўжалиги махсулотларини саклаш ва дастлабки қайта ишлаш технологияси кафедраси мудири, к.х.ф.и.
- Уминов И.Э. - Кишлоқ хўжалиги махсулотларини саклаш ва дастлабки қайта ишлаш технологияси кафедраси катта ўқитувчиси
- Сафаров А.А. - Кишлоқ хўжалиги махсулотларини саклаш ва дастлабки қайта ишлаш технологияси кафедраси ассистенти
- Маматқудов И.И. - Кишлоқ хўжалиги махсулотларини саклаш ва дастлабки қайта ишлаш технологияси кафедраси ассистенти

Тақригчилар:

- Расулов Р.Х. - Тошкент тўқимачилик енгил саноат институти доценти, т.ф.и.
- Тегилев Р.Ш. - Тошкент давлат аграр университети "Ўсимликчинослик" кафедраси, профессори к.х.ф.д.

Фан дастури Тошкент давлат аграр университети Кенгашида кўриб чиқилган ва тасвир қилинган (2016 йил "24" 06 даги "2" -сонли бажёнома).

Кириш

Пахта ва каноп экинлари махсулотларини тайёрлаш, саклаш ва дастлабки ишлаш технологияси фани агрономия соҳаси, жумладан кишлоқ хўжалиги махсулотлари етиштириш, саклаш ва уларни дастлабки қайта ишлаш технологияси йўналишига тааллуқли фанлардан бири бўлиб, унинг мақсади тўқимачилик саноатининг сифатли пахта ва каноп толасига бўлган талабини қондиришга қаратилган, етиштирилган пахта ва каноп хосилини ўз вақтида стандарт талаблари бўйича қайта ишлаш корхоналарига мутахассисларни етказиб беришни тайёрлашдан иборат.

Пахта ва каноп махсулотининг халқ хўжалигидаги аҳамияти, ундан олинган махсулот турлари, тола сифатини аниқлаш усуллари бўйича талабаларнинг назарий ва амалий билимини оширишга қаратилган. Шунингдек, тўқимачилик ва енгил саноатнинг пахта ва канопни қайта ишлаш корхоналаридаги каноп тодаларига бўлган бутунги кундаги талаби, пахтани сифатли қилиб қўлда ва машинада териш қондалари, пахтани ва каноп поя-пўстлогини қабул қилиб олиш ва саклаш усулларини, толанинг тузилиши унинг сифатини аниқловчи асбоб-ускуналар билан ишлаш, чигитли пахтани қайта ишлаш жараёндари, чет эл техника ва технологияси билан танишиш борасида-гўза ўсимлигини етиштириш технологияси, тўқимачилик саноатининг тодаларга бўлган талаблари топирилган пахта ва каноп пояларини саклаш усуллари, пахта ва каноп экинлари толасини тойдлаш жараёндари, пахта ва каноп махсулотлари толасидан намуналар олиш, техник ва уруғлик пахтани сифатли саклаш тартиби, пахта ва каноп тодаларини тодаларини ивигиш усулларини ва махсулот сифатини аниқлашда Давлат стандарти талаблари асосида билим ва кўникмаларга эга бўлиши керак.

Фани ўқитиш жараёнида замонавий услублардан фойдаланиш, соҳадаги муаммоларни таълимнинг оммавий шакллари билан боғлаб, талабаларнинг назарий билимларини амалий машгулот орқали мустахкамлаб бориш зарур. Ушбу фан пахтачилик, гўза селекцияси ва уруғчилиги, ўсимликчинослик, дехончилик ва кишлоқ хўжалиги мелiorацияси, кишлоқ хўжалик махсулотларини қайта ишлаш, биокимё, кишлоқ хўжалигида стандартлаш, метрология ва сертификацлаш фанлари билан боғлаб олиб борилади.

Фанининг мақсади ва вазифалари

Таълим мақсади давр билан, ижтимоий ҳаёт билан узвий боғлиқ. Ижтимоий ҳаётдаги туб бурилишлар, фанининг интенсив ривожланиши, таълим модернизацияси, янги дидактик имкониятлар, инсонпарварлаштириш шубҳасиз таълим мақсадини ҳам тубдан ўзгартирди. Таълим мақсадини тубдан

ўзгариши таълим мазмунини топади. Пахта ва каноп экинлари маҳсулотларини тайёрлаш, сақлаш ва дастлабки ишлаш технологияси фани мазмунини таълимнинг асосий мақсади – пахта ва каноп экинлари маҳсулотларини қабул қилишни ташкил қилиш, ҳом ашёни қуритиш усуллари, пахта ва каноп маҳсулотларини сақлаш усуллари, қайта ишланганидан маҳсулотларнинг сифат кўрсаткичлари ҳамда уларни қадоқлаш бўлимига киритилган.

“Пахта ва каноп экинлари маҳсулотларини тайёрлаш, сақлаш ва дастлабки ишлаш технологияси” фанининг асосий мақсади – пахта ва каноп экинлари маҳсулотларини тайёрлаш ва сақлаш технологияси қашлоқ хўжалик маҳсулотларини сақлаш ва бирдамчи ишлов бериш технологияси йўналишига таълуқли фанлардан бири бўлиб, унинг мақсади тўқимачилик саноатининг сифатли пахта толасига бўлган талабни қондириш, еттиштирилган пахта хосилини ўз вақтида стандарт талаблари бўйича қабул қилиш, сақлаш ва қайта ишлаш қорхоналарига етказиб беришни таъминловчи мутахассисларни тайёрлашдан ibорат.

Фанининг вазифаси – пахта ва канопнинг халқ хўжалигидаги аҳамияти, уни сифатли йиғиб-териб олиш, сақлаш, қайта ишлаш ва ундан олинадиган маҳсулот турлари, пахта ва канопнинг тола сифатини аниқлаш усуллари бўйича талабаларга назарий ва амалий билим беришдан ibорат. Шунингдек, тўқимачилик ва енгил саноатнинг пахта-канопни қайта ишлаш қорхоналарининг пахта ва каноп толасига бўлган бугунги қўлдаги талаби, пахтани сифатли қилиб қўлда ва машинада териш қондалари, пахтани қабул қилиб олиш ва сақлаш усуллари, пахтани дастлабки қайта ишлаш толасининг тузилиши унинг сифатини аниқловчи асбоб-ускуналар билан ишлаш, канопни ўриб-яғиб олиш, топшириш, йиғиш-қуритиш, сақлаш борасида ҳет эл техника ва технологияси билан танишишни ўз ичига олади.

Фан бўйича талабаларнинг тасаввур, билим, қўникма ва малакаларига қўйиладиган талаблар

“Пахта ва каноп экинлари маҳсулотларини тайёрлаш, сақлаш ва дастлабки ишлаш технологияси” фанини ўзлаштириш жараёнида бақалар:

- пахта ва каноп экинлари маҳсулотларининг халқ хўжалигидаги аҳамияти;
- пахта ҳосилини йиғиб олишга тайёрлаш ва йиғим-теримни ташкил қилиш;
- қиғитли пахтани гарамларга жойлаш ва сақлаш;
- каноп ўримишни ташкил қилиш;
- канопни қуритиш ва гарамлаш, канопни йиғиш ва йиғим-теримнинг аҳамияти.

бўлиши;

- пахта даласини теримга тайёрлашни;
- пахта йиғим-теримини ташкил қилишни;
- қабул пунктларида қиғитли пахтани қабул қилиб олиш ва жойлаш қондаларини;

- қиғитли пахта гарамларини ташкил қилишни;
- гарамларда қиғитли пахтани сақлаш ва сифатини назорат қилишни;
- пахтани қуритиш ва дастлабки ишлашни;
- пахта ва толасининг сифат кўрсаткичларини аниқлашни;
- каноп ўримишни ташкил қилишни;
- канопни даллада қуритиш ва гарамларини ташкил қилишни;
- канопни заводларда бирламчи ишлашни, пустилот ва толасини ажраттишни;
- канопни йиғиш ва қуритишни тахлилини билишни ва улардан фойдаланишни;

– топширилган қиғитли пахтадан намуна олиш;

– қиғитли пахтани тахлил қилиш ва назарий аниқлаш олиш;

– қиғитли пахтанинг сифат кўрсаткичларини лаборатория тахлиллари воситасида аниқлаш;

– пахта толасининг қиғиши, толалик даражаси, узунлиги, пинҳонлиги ва бошқа кўрсаткичларини аниқлаш;

– каноп поёсини бақолаш;

– узун ва қатта каноп поёларини бақолай олиш қўникмаларига эга бўлиш керак;

– пахта ҳосилини йиғиб олишга тайёрлаш ва йиғим-теримни ташкил эта олиш;

– қиғитли пахтани гарамларга жойлаш ва сақлаш жараёларини назорат қилиш;

– каноп ўримишни ташкил қилиш, қуритиш ва гарамлаш, канопни йиғиш ҳамда сақлаш жараёларини назорат қилиш малакаларига эга бўлиш керак.

Фанининг ўқув режадаги бошқа фанлар билан ўзаро боғлиқлиги ва услубий жиҳатдан кетма-кетлиги

Пахта ва каноп экинлари маҳсулотларини тайёрлаш, сақлаш ва дастлабки ишлаш технологияси фани ихтисослик фани ҳисобланиб VII-VIII-сесимларда ўқитилади.

Бу дастурни амалга ошириш учун талабалар ўсимликшunosлик ва

пахтачилик; Қишлоқ хўжалигида стандартлаштириш, метрология ва сертификатлаш асослари фахрларида старлица маълумотта эга бўлишлари лозим.

Фаннинг илм-фан ва ишлаб чиқаришдаги ўрни

Пахта ва канопо маҳсулотининг халқ хўжалигиндаги аҳамияти, ундан олинладиган маҳсулот турлари, тола сифатини аниқлаш усуллари бўйича талабаларнинг назарий ва амалий билимини оширишга қаратилган. Шунингдек, тўқимачилик ва енгил саноатнинг пахта ва каноппи қайта ишлаш корхоналаридаги канопо толаларига бўлган бугунги хундаги талаби, пахтани сифатли қилиб қўлда ва машинада териш қондалари, пахтани ва канопо по-лўстлогини қабул қилиб олиш ва сақлаш усулларини, толаннинг тузиллиш унинг сифатини аниқловчи асбоб-ускуналар билан ишлаш, чигитли пахтани қайта ишлаш жараёналари, чет эл техника ва технологияси билан танишиш керак. Шунинг учун ушбу фан асосий ихтисослиги фани ҳисобланиб ишлаб чиқариш технологияси тизимининг ажралмас бўғинидир.

Фани ўқитишда замонавий ахборот ва педагогик технологиялар

Талабаларнинг Пахта ва канопо экинлари маҳсулотларини тайёрлаш, сақлаш ва дастлабки ишлаш технологияси фанини ўзлаштиришлари учун ўқитишнинг кинор ва замонавий усулларидан фойдаланиш, ҳуритиш жараёни ва ускуналари ақс эттирилган янги информатсион-педагогик технологияларни тадбиқ қилиш муҳим аҳамиятта эгалдир. Фанини ўзлаштиришда дарслик, ўқув ва услубий қўлланмалар, маъруза матнлари, тарқатма материаллар, электрон материаллар, виртуал стендлар ҳамда илчи қолядаги машиналарнинг ишлаб чиқаришдаги намуналари ва макетларидан фойдаланилади. Маъруза ва лаборатория дарсларида мос равишдаги педагогик ва ахборот технологияларидан фойдаланилади.

АСОСИЙ ҚИСМ

Фанининг назарий машғулоти мавзулар

Пахта ва канопо экинлари маҳсулотларини тайёрлаш, сақлаш ва дастлабки ишлаш технологияси фанининг аҳамияти

Пахта ва канопо экинлари маҳсулотларини тайёрлаш, сақлаш ва дастлабки ишлаш технологияси фанининг предмет ва асослари. Пахта ва канопо экинлари маҳсулотларини тайёрлаш, сақлаш ва қайта ишлашнинг халқ

хўжалигидаги ўрни ва аҳамияти. Пахта ва канопо экинлари маҳсулотларини сақлаш ва қайта ишлашнинг тарихи ва ривожланиш истикболлари. Пахта ва канопо экинлари маҳсулотларини сақлаш ва дастлабки ишлаш тизимининг асослари.

Тўқимачилик саноатининг пахта толасига бўлган талаби

Табиий ва кимёвий йўл билан олинладиган толали маҳсулотлар. Тўқимачилик саноатининг пахта толасига бўлган асосий талаблари. Пахта толасининг ҳосил бўлиш, ривожланиш ва технологияси хусусиятлари. Пахта толасининг асосий технологияси қўрсаткичлари.

Тола типлари ва саноат назалари ҳамда уларнинг хусусияти. Тола типлари асосан ранги, пишкандилиги, эластиклиги, улқарланиши ва белгиларига қараб ажратилади. Тола типига қараб ундан тайёрланадиган маҳсулот турлари.

Пахта хом ашёсини қабул қилишни ташкиллаштириш

Пахта заводи ҳамда пахта тайёрлаш пунктларининг янги маъсум пахта хом ашёсини қабул қилишга тайёрларлиги. Пахта хом ашёсини тайёрлаш, қабул қилиш, сақлаш ва қайта ишлаш бўйича қўлланадиган расмийлаштириш ҳужжатлари. Пахта тайёрлаш пунктлари ва пахта заводларида ташин-тушириш ишлари механизмлари. Пахта заводларида пахтани ташин ва сақлашнинг замонавий технологияси.

Далаларини латта ҳосилни йнгиб-териб олишга тайёрлаш ва териб

Далани теримга тайёрлаш. Пахта даласини қўзнинг пишиб етилишига қараб қўлда ёки машинада теришга тайёрлаш. Апробация ўтказиш тартиби. Пахтани териш. Техник пахталарни териш, топиришга тайёрлаш. Уруғлик пахталарни териш ва топириш қондалари. Уруғлик пахталарни топиришга бўлган жараёнларнинг бажарилишини назорат қилиш.

Пахтани қўлда ва машинада териш қондалари

Пахтани қўлда териш. Техник пахталарни териш, топиришга тайёрлаш. Уруғлик пахталарни териш ва топириш қондалари. Уруғлик пахталарни топиришга бўлган жараёнларнинг бажарилишини назорат қилиш.

Пахтани машинада териш. Пахтани машинада териш учун мўлжалланган далаларни тайёрлаш. Терим машиналарининг тайёрлиги. Машина типлари ва

маржаси. Машинада термаладиган далаларнинг пахтасини очилиш миқдори ва баргларининг дефолиация ўтказилгандан сўнгги тўқилиши даражаси. Машина терими пахтанинг қўл терими пахтасига нисбатан фарқи ва аҳамияти.

Чигитли пахтани топшириш ва сақлаш кондалари

Чигитли пахтани тайёрлаш. Чигитли пахтани қабул қилиб олувчи заводларнинг жойлашиши ўрни. Пахта пунктларининг жойлашиш ўрни. Хар бир завод ва пахта пунктининг маъсумий пахтани қабул қилиш режаси. Пахтани тайёрлаш учун тайёрларлик ишлари.

Пахтани сақлаш. Тайёрланган пахтани сақлаш усуллари (бунт, омбор, коп-кварда). Битта бунт ёки омборда сақланадиган пахталар миқдори. Уларнинг лабарантлар томонидан текшириб борилиши. Уруғлик пахтани сақлаш кондалари. Эликта уруғликларини сақлаш ва сифатини назорат қилиш. Пахта пунктларининг асосий вазифалари.

Пахтани омборларга жойлаш. Намуналар бўйича пахтани навларга ажратиш, чигитли пахтанинг дастлабки сифат кўрсаткичлари-намлиги ва ифлослигини аниқлаш ҳамда ўртача намуналар асосида пахта сортларини алоҳида жойлаштириш.

Чигитли пахтанинг намлиги ва ифлослик даражасини аниқлаш асосида қуритиш ва тозалаш цехларига жўнатиш тартиби

Қабул қилинган пахтани Давлат стандарти бўйича сифатли сақлаш учун белгиланган меъёрга намлик ва ифлосликка келтириш мақсадида қуритиш-тозалаш жараёnlари, тартиби ва қондаси.

Чигитли пахтанинг намлигини аниқлаш — абсолют намлик, нисбий намлик, гигроскопик намлик, оптикча ва мувозанатдаги намликлар тўғрисида тушунча. Уларни ишлаб чиқаруш усуллари.

Қуритиш — тозалаш цехлари, пахтани қуритиш режими ва қуритиш аппаратлари русумлари ҳақида тушунча. Қуритиш жараёнида текшириш ва ўлчов вебоблари.

Тозалаш цехлари, ишлатиш усуллари ва қуритиш аппаратлари русуми. Стандарт бўйича белгиланган меъёрлар.

Пахта тозалаш заводларида пахтани дастлабки ишлов технология схемаси

Толани чигитдан (ажратиш) тозалаш. Бу жараёнинг икки хил технологик

усули қўлланилиши: аррали ва валикли жиндан фойдаланиш. Ишлаб чиқариш қувватини аниқлаш.

Цехлар. Қуритиш тозалаш цехи, чигитли пахтани жинлаш ва толани тозалаш, линтерлаш, толади чикиндилардан тозалаш, тола, лент ва толани чикиндиларни пресслаб жойлаш. Чигитли пахтанинг намлиги ва сифатига қараб ишлашнинг вариантларга бўлиб тақсимланиши. Уруғлик пахталарни ишлашда алоҳида технологик усулларнинг қўлланилиши.

Тола нуксонлари ва толанинг сифат кўрсаткичлари

Толадаги нуксонлар ва уларнинг хусусияти. Нуксонларнинг махсулот сифатига таъсири. Кондицион (тоза) огирлиги ва шунга боғлиқ сифат кўрсаткичларнинг хусусияти. Хўжаликлар томонидан топширилган пахта ҳам- ашёсига унинг кондицион вазнига қараб ҳақ тўлаш тартиби. Пахта намлиги ва ифлослигининг аҳамияти. Уни стандарт меъёрига етказиш талаблари. Толанинг сифат кўрсаткичлари.

Уруғлик пахталарни қабул қилиш, сақлаш ва уруғлик чигит тайёрлаш технологияси

Уруғлик пахталарни қабул қилиш тартиби, муҳлати, жамлаш кондалари. Уруғлик пахтани сақлашдаги Давлат стандарти талаблари. Уруғлик пахтани сақлаш тартиби.

Уруғлик пахтадаги хас-чўплар, ифлосликлар ва толанинг нуксонлари. Чигитли пахтани қуритиш ва турли ифлос аралашмалардан тозалаш. Чигитли пахтанинг намлиги. Чигитли пахтани қуритиш усуллари. Пахтани қуритиш ускунаси ва ишини назорат қилиш. Чигитли пахтанинг ифлослиги ва уни дастлабки тозалаш. Йирик хас-чўплардан ажратиш машиналари.

Чигитли пахтани дастлабки қайта ишлаш

Сепаратор ва тош туттичлар. Қайта ишлашдан олдин чигитли пахта ва толани намлашнинг аҳамияти. Аррали жинлаш пахта заводларида ўрта толали пахта ва толани налаш. Ёўдали (валикли) жинлаш пахта заводларида пахта толасини намлаш. Намлаш жараёнида пахта ва толани ишлов бериш самарадорлигини назорат қилиш. Аррали жин таъминлагичи. Пахта заводларида толани чигитдан ажратиш (жинлаш). ДПЗ-180 русумли аррали жин. Пахтани ёўдали (валикли) жинлаш. Арралдан толани ўтукнинг ажралаш жараёни.

Уруғлик чигит тайёрлаш технологияси

Экишга тайёрланадиган уруғлик чигитга қўйилган асосий талаблар. Уруғлик чигитни тайёрлаш технологияси. Тухли ва тухсиэлангирилган уруғлик чигит тайёрлаш. Уруғлик чигитни саралаш, калибрлаш ва доридлаб қоплаш. Техник чигитни тозалаш ва момиқ ажратиб олиш. Чигитни лигтерлаш. Литерлаш механизмлари турлари.

Тола ҳамда толали маҳсулотларни шиббалаш ва тойлаш

Тайёр тоё маҳсулотларига қўйиладиган талаблар. Тола тойлашнинг технология жараёни. Гираллик преснинг ишлаш усули. Пресслаш жараёни. Тола тойин сифати, уни қабул қилиш ва сақлаш. Пахта момиги ва уни тозалаш. Пахта момиги ва толали чикиндикларнинг олинishi.

Кириш. Каноп ўсимлиги ва унинг халқ хўжалигидаги аҳамияти

Каноп ўсимлиги ва тарихи ҳақида умумий маълумотлар. Каноп маҳсулотининг хазирги даврдаги аҳамияти. Канопдан тайёрланадиган асосий маҳсулотлар ва уларнинг ишлатилиши. Каноп етиштирувчи мамлакатлар. Бирламчи ва иккинчи тодалар.

Каноп ўсимлигини етиштириш агротехникаси

Каноп ўсимлиги ва унинг поясининг тузилиши. Каноп ўсимлигининг биологияси. Канопки экиш муддатлари. Каноп ўсимлигининг навлари. Каноп ўсимлигини етиштиришда қўлланиладиган агротехник тадбирлар. Каноп даладарда апробация ўтказиш.

Канопни ўриб-йигиб олиш қондалари

Каноп ўриш техникаси. Каноп пояни ўриб-йигиб олишга тайёрлаш, ўриш, янчиш ва заводга топшириш тартиби. Пояни янчишга тайёрлаш, янчиш машиналари, уларни ишлатиш тартиби.

Каноп пояларини далада қуритиш

Каноп пояларини далада қуритиш усуллари. Тайёр каноп тодаларини даладан транспортирова қилиш, прицепларга жойлаш қондалари

Каноп навларни заводга топшириш ва сақлаш тартиби

Каноп поя, пўстлоки, узун ва қалта тодаларининг сифатини баҳолаш. Заводнинг каноп етказиб берувчи хўжаликлар билан алоқаси ва каноп заводининг ҳосилдорлик ашё сақлаш базаси. Канопни қабул қилиб олишга тайёрлаш. Каноп хом ашёсини гарамга жойлаш. Каноп хом ашёсини сифатли сақлаш. Қўқ пояларни қуритиш, бойлаш усуллари, гарамлаш, очик ва ёпиқ оғборларда сақлаш қондалари. Похол ва трестани сақлаш.

Каноп маҳсулотларига бирламчи ишлов бериш. Каноп толасини дастлабки қайта ишлаш, поя, пўстлоқ ва толали сортларга ажратиш

Поя ва пўстлокни ишлашга тайёрлаш ҳамда саралаш. Поя ва пўстлоқдан намуналар олиш, намлиги ва ифлослигини аниқлаш усуллари, каноп поя ва толасига белгиланган стандарт талаблари. Трестага ишлов бериш, похол треста ва тола сифатини меъёрлаш ва баҳолаш. Қалта тодаларни олиш, қўл толали чикиндикларни ажратиб олиш, толали чикиндикларни қуритиш, каноп тодаларини тойлаш ва жўнатиш. Олинган хом ашёни стандарт талаблари бўйича сортларга ажратиш.

Каноп пояларини янчиш ва қуритиш

Каноп пояларини янчиш учун суяқлик тайёрлаш усуллари. Пояни совук суяқ, иссиқ суяқ ва кимёвий усулларда янчиш. Янчишнинг бахтервали ачирткилар қўшиш йўли билан теслятиш.

Янчилган поя ва пўстлокни қуритиш тартиби. Канопни титиш-ювиш машиналари ва каноп маҳсулотини қуритиш. Толали қуритиш ва тойлаш усуллари. Каноп пояни янчиш ва қуритишда ишлатиладиган техника турлари. Уларнинг ишлаш усули ва қуввати.

Амалий маҳсулотларни ташкил этиш бўйича тавсиялар

Фан бўйича амалий маҳсулотлар ўқув режада кўзда тутилмаган.

Лаборатория маҳсулотларини ташкил этиш бўйича тавсиялар

Лаборатория маҳсулотларида талабаларга пахта ва каноп экинлари маҳсулотларини тайёрлаш, сақлаш ва дастлабки қайта ишлаш ҳамда

маҳсулотлар сифатини таҳлил қилиш бўйича амалий кўникма ва малака ҳосил қиладилар.

Лабораторияк машғулотларининг тахминий рўйхати

1. Топширилган пахтадан намуна олиш тартиби.
2. Пахта ва канопп эканлари маҳсулотларига қўйилган Давлат стандартлари билан танишиш
3. Қўлда ва машинада терилган пахтанинг Давлат стандартлари билан танишиш
4. Чигитли пахтанинг намлигини аниқлаш
5. Чигитли пахтанинг кфлослигини аниқлаш
6. Чигитли пахтани навларга ажраткишда андоза (эталон) лар билан танишиш ва қўлда терилган чигитли пахтанинг навник аниқлаш
7. Пахта қабул қилиш пунктларига топшириладиган пахтанинг ҳолати (тоза) ҳақ тўланадиган оғирлигини аниқлаш
8. Пахта толасининг чиқишини, толалик даражасини ва 1000 дона чигит оғирлигини аниқлаш
9. ЛПС-4 асбобида чигитли пахта ва топа навник аниқлаш
10. Толанинг пишиб етилганлигини аниқлаш усули
11. Топа узунлигини «Вельвет» тахтачасида аниқлаш
12. Пахта толасининг чиқилиш эчилиги ва микронейр кўрсаткичини аниқлаш
13. Чигитли пахтани сарқаш учун омбор ва гарам майдонларининг ҳисоблаш
14. Уруғлик чигит учун омборхона майдонларини ҳисоблаш
15. Техник чигит учун керакли майдон юзасини ҳисоблаш
16. Тойланган толали маҳсулотларни саклаш учун омборлар юзасини ҳисоблаш
17. Канопп поясини баҳолаш услублари ва поъни баҳолаш
18. Узун канопп толасини баҳолаш
19. Узун толанинг пишиқлиги ва намлигини аниқлаш
20. Қалта канопп толасини баҳолаш.

Курс ишнинг ташкил этиш бўйича кўрсатмалар

Курс ишнинг максали талабаларни мустақил ишлаш ҳобиятигини ривожлантириш, олган назарий билимларини қўллашда Амалий кўникмалар ҳосил қилиш, бевосита ишлаб чиқаришда релл шароитларга мос техник ечимлар қабул қили шва замонавий техника ва технологияларини қўллаш кўникмаларини ҳосил қилишдир.

Талабалар ушбу фан бўйича пахта етилтириш ва уни йиғиб-териб олиш, саклаш ва дастлабки қайта ишлаш бўйича курс иши ёзадилар. Курс ишнинг ёзишда Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ ва суз хўжалиги вазирлиги

томонидан чоп этилган пахта етилтириш ва ҳосилни йиғиштириб олиш бўйича технологияк карта ҳамда курс ишнинг бажариш учун чоп этилган услубий қўлланмадан фойдаланадилар.

Курс иши топширишг ҳар бир талабага муайян пахта ёки канопп экани тури бўйича берилала. Бунда бақалар тақсим этилган адабиётлардан фойдаланган ҳолда курс иши топширигини бажаради. Курс иши бўйича услубий кўрсатмалар амалий машғулотларда бериб борилади. Курс ишини бажаришда қўйидагилар ёритилиш лозим:

- муайян пахта ёки канопп экани турининг халқ хўжалигидаги аҳамияти
- канопп ёки канопп навларининг таъсифи;
- канопп ёки канопп ҳам ашёсини ҳосилни йиғиб олиш, ташини ва товар ҳолатига келтириш;
- пахта ёки канопп ҳам ашёсини кўритиш усуллари;
- ҳам аёшин саклашга тайёрлаш;
- ҳам аёшин саклаш учун омборхона майдони ёки зарур бўладиган инвестиғар ва жиҳозлар сарфини ҳисоблаш;
- ҳам аёшин саклашнинг иктисодий самаралорлигини ҳисоблаш;
- хулоса.

Мустақил ишнинг ташкил этишининг шакли ва мазмунини

Талаба мустақил ишнинг асосий мақсади - ўқитувчининг раҳбарлиги ва назоратида муайян ўқув ишларини мустақил равишда бажариш учун билим ва кўникмаларини шакллантириш ва ривожлантириш.

Талаба мустақил ишнинг ташкил этишда қўйидаги шакллардан фойдаланилади:

- айрим назарий мавзуларни ўқув адабиётлари ёрдамида мустақил ўқуштириш;
- берилган мавзулар бўйича ахборот (реферат) тайёрлаш;
- назарий билимларни амалиётда қўллаш;
- қайта ишланган маҳсулотлар олиш;
- илимий мақола, аниқуманга матруза тайёрлаш ва х.к.

Амалий машғулотларни ташкил этиш бўйича кафедра профессор-ўқитувчилари томонидан кўрсатма ва тавсиялар ишлаб чиқилади. Унда талабалар асосий матруза мавзулари бўйича олган билим ва кўникмаларини амалий масалалар ечиш орқали янада бойитдилар. Шунингдек, дарслик ва ўқув қўлланмалар асосида талабалар билимларини мустақамлашга эришиш, тарқатма материаллардан фойдаланиш, илмий мақолалар ва тезисларни чоп этиш орқали талабалар билиминини ошириш, масалалар ечиш, мавзулар бўйича

кўргазмалари куруллар тайёрлаш ва бошқалар тавсия этилади.

Тавсия этилаётган муастакил ишларнинг мавзулари

1. Ўзбекистонда пахтани қабул қилиш ва сақлаш бўйича белгиланган стандартлар ҳамда уларнинг мазмуни
2. Ишлаб чиқариш ва саноатнинг гўза навларига бўлган талаби
3. Чигитили пахтадан қабул қилиш, сифатини текшириш ва гарамларни ташкил этиш
4. Пахта хом ашёсини қўриқтириш ва тозалаш технологияси
5. Тухли ва туқениз уруғлик чигитини тайёрлаш технологияси
6. Уруғлик чигитларини тайёрлаш ва унга қўйилган асосий талаблар
7. Техник чигитни дастлабки қайта ишлаш
8. Пахта маҳсулотларини стандартлаш, сертификатлаш ва унинг сифат хусусиятлари
9. Қаноп маҳсулотларига бирламчи ишлов бериш
10. Қанопни қайта ишлаш техника ва технологияси
11. Қанопни қайта ишлашда меҳнатни муҳофаза қилиш

Дастурнинг информатсион-ўқувий таъминоти

Махсус фанни ўқитиш жараёнида:

- маъруза дарсларида таълимнинг замонавий ыгор интерфейси усуллардан,
- модуль таълимига асосланган электрон маъмулаи;
- педагогик ва ахборот-коммуникация технологияларининг презентация (такдидот), мультимедиа ва электрон-дидактик технологиялардан;
- лаборатория машгулотларда ақлий ҳужум, кластер, блиц-сўров, гуруҳ билан ишлаш, инсерт, такдидот, кейс стади каби усул ва техникалардан кеиғ фойдаланилади.

Фойдаланиладиган адабиётлар рўйхати

Асосий адабиётлар:

1. Пахтаи дастлабки ишлаш бўйича справочник. Омонов Ф.Б. тахрири остида. – Т.: Ворис, 2008.
2. Пахтаи қайта ишлашнинг мувофиқлаштирилган технологияси. Зикирёев Э.З. тахрири остида, Дарслик – Т.: Меҳнат, 2002. - 437 б.
3. Зикирёев Э.З. "Пахтаи дастлабки қайта ишлаш", Дарслик – Т.: Меҳнат, 2002. - 320 б.

Фойдаланиладиган адабиётлар рўйхати Асосий адабиётлар:

1. Пахтаи дастлабки ишлаш бўйича справочник. Омонов Ф.Б. тахрири остида. – Т.: Ворис, 2008.
2. Пахтаи қайта ишлашнинг мувофиқлаштирилган технологияси. Зикирёев Э.З. тахрири остида, Дарслик – Т.: Меҳнат, 2002. - 437 б.
3. Зикирёев Э.З. "Пахтаи дастлабки қайта ишлаш", Дарслик – Т.: Меҳнат, 2002. - 320 б.

Кўшимча адабиётлар:

1. Жабборов Г.Ж., Отаметов Т.О., Ҳамидов А.Х. "Чигитли пахтаи ишлаш технологияси" Ўқув қўланма – Т.: Ўқитувчи, 1984. -172 б.
2. Усмонов Г. "Пахта толаси саноати корхоналарида меҳнатни муҳофаза қилиш ва меҳнат ҳафсизлигини таъминлаш", Ўқув қўланма. – Т.: Ислон унiversitetи, 2003. -175 б.
3. Пахтаи қайта ишлаш атамалари ва таърифлари. ЎзДСТ 581. 2002.
4. Справочник по хлопководству. – Т.: Ўзбекистан, 1981. – 437 С.
5. Андижон "Пахтасаноат" ҳудудий акциядорлик бирлашмасининг пахта тозалаш корхоналари ҳурилиши ва уларнинг реконструкция ишларидаги таърибаси. – Тошкент: 2003.
6. Якубов М.М., ва бошқалар. Пахтаи тайёрлаш ва сақлаш технологияси (маъруза матилари). – Т.: ТошДАУ, 2002. -215 б.

Интернет сайтлари:

1. <http://www.solon.technoology> – технология хлопка сыриа.
2. <http://www.solonstorage.technoology> – технология хранения хлопка сыриа.
3. <http://www.O'zrakazapoval.uz> – Ўзбекистон пахта саноати сайти.